

процесом. Немало її представників уважали, що зміновіхвіство сприятиме розв'язанню національного питання в разі перетворення радянської України на самостійну буржуазну республіку.

Автор звертає увагу на диференційований підхід старої інтелігенції до зміновіхвіства: "Якщо російська зміновіхвіська інтелігенція трактувала нову економічну політику як реставрацію старих імперських порядків єдиної та неподільної Росії, то в Україні національно налаштована інтелігенція, "міняла віхи" залежно від можливостей вирішення національного питання" (с. 411). Однак з утвердженням радянського режиму, зазначає В. Шейко, активізуються процеси витіснення капіталістичних елементів з економіки та наступ більшовицького режиму на національно налаштовану інтелігенцію. Силові, репресивні методи роботи зі старою інтелігенцією доволі швидко стали основними в діяльності радянського режиму в Україні, що призвело, зрештою, до знищення старої інтелігенції як такої. Частина її "використали", силою примусивши служити більшовицькому режиму. А згодом, коли підросла нова, робітничо-селянська, вихована на комуністичній ідеології, інтелігенція, її старих представників здебільшого розсіяли, розстріляли, знищили тюрмами, каторгами й репресіями (с. 220, 408).

Отже, українському народові, його інтелігенції не вдалося під час революційних подій 1917—1921 рр. здобути незалежність, розв'язати національне питання. На це, як вважає В. Шейко, були об'єктивні й

суб'єктивні причини та обставини. Історики, культурологи, філософи, соціологи, мистецтвознавці, інші представники гуманітарних наук і нині осмислюють ці питання, здійснюють фундаментальні дослідження з різних аспектів означеної тематики, адже аналіз помилок та успіхів у діях інтелігенції тих часів, зазначає автор монографії, має допомогти Україні у вирішенні доленосних проблем сучасності (с. 414).

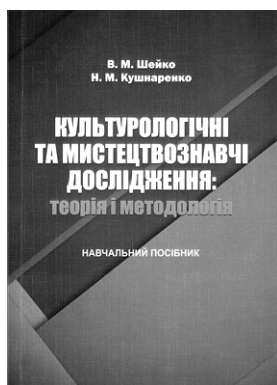
Регламент рецензії передбачає висвітлення недоліків репрезентованої наукової праці. Звісно, вони є, їх не може не бути. Зазначимо, що автор зосередив свою увагу на малодосліджених питаннях історії культури України, багато з яких є дискусійними. В монографії наявні певні повтори: у різних розділах (підрозділах) дослідник іноді звертається до опису одних і тих самих історичних подій та сюжетів, або до характеристики поглядів та дій одних і тих самих державних діячів, управлінців, представників інтелігенції. Певною мірою це виправдано, оскільки розгляд і власне історичних подій, і діяльності їх учасників автор здійснює в різних соціально-культурних контекстах. Утім, ці недоліки не применшують вагомості значення монографії. Рецензована праця — результат багаторічних плідних досліджень В. Шейка (починаючи від 1970-х рр.). Немає сумніву, що вона стане в пригоді науковцям-гуманітаріям, аспірантам, працівникам культури, митцям, а також студентам — усім тим, хто цікавиться історією культури України, духовним зростанням молоді української держави.

Микола Дяченко,

доктор філософських наук, професор кафедри культурології Харківської державної академії культури, заслужений працівник культури України

Надійшла до редакції 15 січня 2021 року

Теоретико-методологічні засади трансдисциплінарних досліджень у культурологічно-мистецькій галузі

Шейко В. М. Культурологічні та мистецтвознавчі дослідження: теорія і методологія : навч. посіб. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнаренко. — Харків : ХДАК, 2020. — 338 с.

Друге десятиліття XXI ст. вважають методологічним етапом розвитку культурології та мистецтвознавства. Свідченням цього є, по-перше, підвищена увага наукової спільноти до методологічної проблематики, зумовлена новими вимогами до теоретико-методологічного рівня сучасних досліджень; по-друге, зміни в дослідницьких підходах: від спроб запропонувати власний авторський методологічний інструментарій у науковому осмисленні культури та мистецтва до розуміння багатоаспектності цих феноменів й потреби трансдисциплінарної співпраці в їхньому вивченні; по-

третє, цей етап ознаменовано виходом друком кількох ґрунтовних праць, присвячених методології наукової творчості.

Серед найцитованіших у сучасному науковому галузевому просторі України є фундаментальні дослідження культурологічно-мистецтвознавчого спрямування авторитетних українських учених, представників харківської науково-освітньої еліти, докторів наук, професорів Харківської державної академії культури — Василя Миколайовича Шейка та Наталі Миколаївни Кушнаренко. З-поміж численних праць із питань методології виокремимо три підручники та навчальних посібники: "Організація та методика науково-дослідницької діяльності (сім перевидань, 1998—2011 рр.), "Наукова творчість у галузі культурології і мистецтвознавства" (2016), а також "Культурологічні та мистецтвознавчі дослідження: теорія і методологія" (2020). Саме останній посібник є об'єктом проведеної наукової експертизи.

Зазначимо, що проблема методології наукових студій є однією з головних і водночас найскладніших,

ядром якої є вчення про наукові підходи та методи. Звісно, неможливо дістати системного уявлення про науку, не опанували системи її підходів (методів) і методології дослідницького пошуку в ній. Зазвичай учений має не лише ґрунтовно знати сутність і пізнавальні можливості кожного наукового підходу й методу, а й уміти обрати серед них найкоректніші та найдоцільніші для власного дослідження. Слід також зважати на постійне розширення, оновлення та взаємопроникнення наукових підходів і методів інших галузей знання для успішного розв'язання конкретних дослідницьких завдань. Отже, фундаментальне знання й адекватне використання пізнавальних можливостей наукових підходів і методів значною мірою забезпечують якість проведеного дослідження.

Логічною є структура рецензованого навчального посібника, котру складають п'ять ґрунтовних взаємопов'язаних розділів: 1. Специфіка науково-дослідницької діяльності. 2. Методологія культурологічного дослідження. 3. Теоретико-методологічні засади дослідження мистецтва. 4. Методологія і методи музикознавчого дослідження. 5. Самобутність наукових шкіл культурологічного і мистецького спрямувань. Як зазначають автори, увагу зосереджено на висвітленні проблем, пов'язаних зі структурою, організацією та методологією наукової творчості в культурологічно-мистецькій галузі. У посібнику докладно розкрито сутність та особливості використання філософської, загальнонаукової та конкретнонаукової (спеціальної) методології в культурологічних і мистецтвознавчих дослідженнях, розглянуто концептосферу музикознавства, виявлено специфіку наукових шкіл культурологічно-мистецького профілю. Значну увагу приділено теоретико-методологічним засадам дослідження як культурологічних проблем, так і окремих видів і жанрів мистецтва. Поглибленому осмисленню методологічної проблематики також сприяє ґрунтовна структуризація матеріалу: 5 розділів, 25 підрозділів, передмова та післямова. Дидактико-методичне підґрунтя посібника забезпечують завдання для самоперевірки знань, а також список рекомендованої літератури, в якому сконцентровано найкращі вітчизняні та закордонні праці окресленої проблематики, що слугують вагомим базисом для подальших наукових роздумів молодих дослідників із позицій різних наукових шкіл і підходів.

Новизну рецензованого навчального посібника посилює органічне об'єднання концептуальних досягнень галузевих наукових дисциплін — культурології та мистецтвознавства й відповідних наукових підходів і методів, що враховують їхню специфіку, в системну цілісність під назвою "Теоретико-методологічні за-

сади наукового дослідження". Автори вперше здійснили спробу принципового переорієнтування культурологічно-мистецтвознавчих студій із монодисциплінарності та міждисциплінарності до розгляду їх у трансдисциплінарній парадигмі.

Глобалізація та виклики сучасної інформаційної цивілізації зумовили суттєве розширення меж соціальних і гуманітарних наук: спостерігається тенденція до інтегрованості методології культурології й мистецтвознавства в дослідженні проблем, пов'язаних з адаптацією традиційних соціокультурних явищ до умов динамічного розвитку сучасного суспільства. Зміщення акцентів у вивченні культури та мистецтва з усталених позицій до нової проблематики демонструє різноманіття понять, концепцій, парадигм, дослідницьких принципів, підходів і методів, де системно взаємодіють як означені наукові дисципліни, так і відповідна наукова спільнота.

У сучасній полідисциплінарній парадигмі наукового розвитку є дві протилежні тенденції: 1) поділ наукового простору на численні відокремлені ділянки; 2) інтеграція — об'єднання наукових напрацювань кількох (іноді багатьох) суміжних дисциплін. Друга тенденція найбільше відповідає природі людського мислення, що прагне не фрагментарного, а цілісного, системного знання. Якщо стадія монодисциплінарності передбачає використання здобутків однієї наукової галузі, а міждисциплінарність пов'язана з перенесенням знання з однієї дисциплінарної сфери в іншу, то ситуація трансдисциплінарності потребує в дослідженні залучення знань із різних наукових дисциплін, їхню інтеграцію, синтез різноманітних дослідницьких практик, теоретичних понять, принципів, підходів і концепцій. Водночас кожна з наукових дисциплін, зберігаючи власну специфіку, теоретичну базу та методологію, делегує їх в нове наукове знання. Автори посібника обґрунтували зв'язок трансдисциплінарності з адекватним використанням пізнавальних можливостей наукових підходів і методів у сучасному науковому знанні культурологічно-мистецтвознавчого спрямування: системним, діяльнісним, феноменологічним, герменевтичним, культурологічним, когнітивним, комунікативним, синергетичним, аксіологічним, інформаційним, компаративним, ноосферно-прогностичним та іншими науковими підходами.

Навчальний посібник В. Шейка і Н. Кушнарєнко "Культурологічні та мистецтвознавчі дослідження: теорія і методологія" — це новітня й фундаментальна теоретико-методологічна база для сучасних наукових розвідок студентів, аспірантів, докторантів, викладачів закладів вищої освіти, вчених, усіх, кого цікавлять проблеми культурології та мистецтвознавства.

*Алла Соляник,
доктор педагогічних наук,
професор, декан факультету соціальних комунікацій
і музейно-туристичної діяльності
Харківської державної академії культури*

Надійшла до редакції 18 січня 2021 року